

Waar blijven toch die doortrekkende mezen?

Van Kool-, Pimpel- en Zwarte Mees worden ieder najaar overtrekkende exemplaren gezien, maar het ene jaar zijn de aantallen miniem en het volgende jaar kunnen ze een invasieachtig karakter hebben. Blijven ze na een invasie bij ons hangen?

Trektellingen en PTT

De schommelingen in aantallen overtrekkende vogels worden vastgelegd door een leger trektellers dat zijn data keurig opslaat op www.trektellen.nl, waardoor ze voor iedereen inzichtelijk zijn. Door oudere tellingen van de Landelijke Werkgroep Vogel Trektellen (LWVT) te combineren met de recentere van Trektellen.nl ontstaat een reeks vanaf 1980.

De aantallen overwinterende vogels worden door Sovon gestandaardiseerd verzameld via het Punt-Transect-Tellingen (PTT) project. Vanaf 1978 worden jaarlijks tussen 15 december en 1 januari op 20 punten langs vaste routes vijf minuten lang alle vogels geteld. Een tabel met indexen van de meeste soorten is te vinden op www.sovon.nl.

Combineren van beide datasets kan een klein beetje licht werpen op de vraag die in de titel van dit verhaal is gesteld. Vanaf 1983 is er voldoende materiaal voorhanden: in totaal van 11.473 PTT-routes (minimaal 332 per jaar) en van september-november 148.275 uren trektellen (minimaal 943 uur per najaar). Het is ongelooflijk hoeveel we met z'n allen tellen, voor dit onderzoek volcontinu 2,1 jaar PTT en 16,9 jaar trektelling!

Is er een verband?

Het grootste deel van de trek van de drie mezen vindt jaarlijks plaats binnen een periode van ongeveer vier weken. Bij de Zwarte Mees valt de piek gewoonlijk rond eind september, bij de Pimpelmees half oktober en bij Koolmees een week daarna. Tegen half december, de tijd van het PTT, is er bij geen van de soorten nog sprake van enige trek. De vogels hebben ons land dan dus verlaten, of hebben zich ergens binnen onze grenzen gevestigd om de winter door te brengen.

In figuur 1-3 zijn de jaarlijks doortrekkende aantallen weergegeven, wat aangeeft dat de variatie groot is. Bij de Zwarte Mees bedraagt het verschil tussen de jaarlijkse minima en maxima een factor >1000 (van bijna niets tot 6,2/uur), bij de Pimpelmees een factor 46 (van 0,12-5,6) en bij de Koolmees een factor 22 (van 0,11-2,4/uur).

In dezelfde figuren is de door het CBS berekende (getrimde) PTT-trend van de wintervogelaantallen weergegeven, waarbij 1980 (niet weergegeven) op 100 is gesteld.

De aantallen overwinterende Zwarte Mezen laten tussen 1983 en 2010 een behoorlijk fluctuerende, maar overwegend dalende trend zien; het aantal Pimpelmezen schommelde, maar bleef in grote lijnen gelijk; het aantal Koolmezen nam licht af.

Frappant is dat er geen enkele samenhang bestaat tussen doortrekkende en overwinterende aantallen. Zelfs de hoogste doortrekkende veroorzaken nog geen flauwe opleving van de winteraantallen.

En dus...?

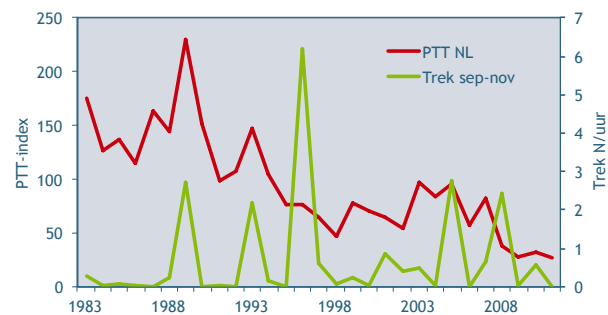
Het is niet aannemelijk dat de aantallen binnenkomende mezen dermate klein zijn dat ze wegvallen binnen de standvogel-populaties en daardoor onzichtbaar worden in de wintervogelindexen. Daarvoor zijn de waargenomen aantallen veel te groot. Aannemelijker is dat de mezenhordes dwars door en over ons land zijn gevlogen, op weg naar mogelijk beter oorden. Dat wordt bevestigd door de aantallen doortrekkers die worden gezien in België en die niet onderdoen voor de Nederlandse (zie Europa-kaartjes op Trektellen.nl). Ten zuiden van de Belgische grens wordt nauwelijks nog gedaan aan trektellen, op enkele posten langs de Franse kust na. Ook ontbreken hier gestandaardiseerde wintertellingen, zoals het PTT. Wel is te zien op het voornoemde kaartje dat de mezen niet oversteken naar Engeland. Dit wordt ondersteund door vondsten van in Nederland geringde of teruggemelde mezen (www.griel.nl). Daarop is te zien dat alleen Koolmezen in geringe mate de oversteek maken. Voorlopig blijft het dus raden naar de locatie waar onze trekkende mezen de kerst doorbrengen, mochten ze de kerst tenminste halen. Van enige terugtrek is, althans in Nederland, in het voorjaar weinig te merken. Dat de sterfte onder de trekkende mezen groot moet zijn, lijkt geen twijfel. Het moet een slopende prestatie zijn om als mees van Rusland naar West-Europa te vliegen (en erachter te komen dat ook daar het voedsel niet voor het oprapen ligt).

Voor het meedenken dank ik Gerard Troost en Fred Hustings.

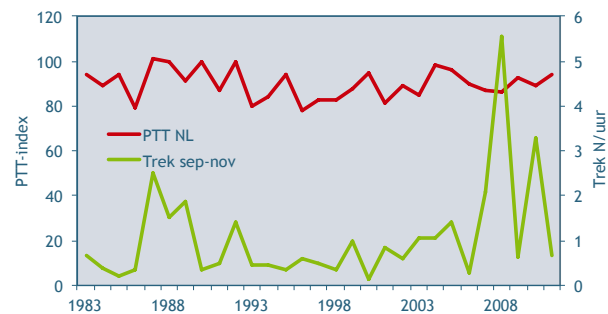
● Willem van Manen

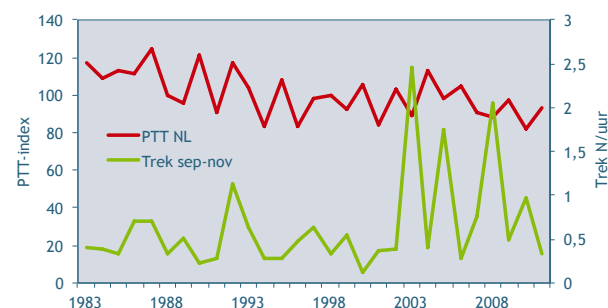
Koolmees en Pimpelmees in conflict, 11 maart 2011. Foto: Michel Geven

Figuur 1. PTT-index en de daaraan voorafgaande trek van Zwarte Mees (n/uur in september-november) in 1983-2011.

Figuur 2. PTT-index en de daaraan voorafgaande trek van Pimpelmees (n/uur in september-november) in 1983-2011.

Figuur 3. PTT-index en de daaraan voorafgaande trek van Koolmees (n/uur in september-november) in 1983-2011.